

23. Скальковский А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского.- Одесса, 1841.- 437с.
24. Скальковский А. Мамай. Повесть 1758-1760 годов. Ч. 1. Мамай.- Одесса, 1850.- 203с.- (Порубежники. Канва для романов, вып.3)
25. Скальковский А. Наезды гайдамак на Западную Украину в XVIII ст., 1733-1768.- Одесса, 1845.- 230 с.
26. Скальковский А. Несколько документов к истории гайдамачины// Киевская старина.- 1885.- Т. 13, кн. 10.- С. 277-318.
27. Скальковский А. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького/ [Переклад на укр. мову 3-го видання, 1885-1886 рр.]- Дніпропетровськ, 1994.- 678 с.
28. Tygodnik Peterburski.- 1845.-15/27 червня.
29. Хмарський В.М. А.О. Скальковський як дослідник гайдамацького руху// Записки исторического факультета/ОГУ.- Одесса, 1995.- Вып. 1.- С. 99-116.
30. Хмарський В.М. З історії розвитку археографії на Півдні України: Аполлон Скальковський.- Одеса, 1998.- 318 с.- (Зап. іст. фак./ОДУ, вип. 6).

ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ НА ЗАКАРПАТТІ 90-х РОКІВ ХХ ст. ЯК ІНДИКАТОР ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ

ЗАН М.П. (Ужгород)

Історична пам'ять етнічних спільнот – основний компонент формування та передачі міжпоколінної інформації. Кожному етносу притаманні власні (рідні та милі для звучання) назви річок, гір, урочищ, вулиць, населених пунктів. Історико-політичний розвиток нашого краю зумовив істотні деформації народної пам'яті. Головним чином, через “зміну декорацій” іноземними господарями Закарпаття, різноманітними колонізаціями та встановленнями “історичної справедливості”.

Як зауважив проф. П.Лизанець, “внаслідок колишніх політичних амбіцій 1910-1913 та 1945-1946 рр. в історичні назви населених пунктів Закарпаття була внесена велика плутанина” [1]. Не будемо говорити про повсюдні присвоєння вулиць Леніна, 1 Травня та Жовтневої революції. Ці масові насадження “нових ідолів” та їх сприймання ще знайдуть своє висвітлення у працях лінгвістів. Відзначимо, що протягом доби радянського Закарпаття жителі краю звалили, але так і не навчилися називати Севлюш–Виноградом, Батьово–Вузловим, Чингаву–Боржавським, Волоськое–Підгірним, Влагово–Вільхівкою, а Завадку, Великі і Малі Кум'ята–Великими Ком'ятами...

Демократизація суспільства кінця 80-х років, становлення української державності, прийняття низки державно-правових документів істотно змінили етнополітичну і етнокультурну ситуацію в області. Із 1989 р. в середовищі суспільно-активної угорської національної меншини розпочалися змагання за відновлення назв населених пунктів, що мають

угорськомовне звучання. Так, “Доповідна записка про факти заміни на території окремих районів області інформаційно-вказівних знаків з назвами населених пунктів” свідчить, що на території Берегівського, Виноградівського та Ужгородського районів “за останній час” (1989 р.) назви населених пунктів змінювались на такі, що використовувались до 1946 р. Подібні назви також використовувались газетою “Карпати ігоз со”, окремими районними газетами, обласним радіо та телебаченням. Так, поряд із назвою “Ужгород” вживалась назва “Ungvár”, “Виноградів” – “Nagyszölös”, “Мукачево” – “Munkáss” і т.д. Крім цього, практикувався переклад назв населених пунктів, де чисельно переважає українське населення: “Малий Березний” – “Kisberezna”, “Рахів” – “Rahy” і т.ін. Виконком Яворівської сільської Ради самовільно змінив назву с.Яворове на Eszeny, подавши “Яворове” в дужках транскрипцією “Javorovói” [2].

Перейменування назв населених пунктів, хоч і мало (в окремих випадках) історичну справедливість, проводилось з боку представників угорської національної меншини без глибокого та всебічного обґрунтування. Більше того, ці акції заохочувались Угорщиною. В 1989-1990 рр. були випущені географічні карти Угорщини, де була включена територія проектного угорського автономного округу в межах частини Ужгородського, Мукачівського, Виноградівського районів та всього Берегівського району [3].

12 липня 1991 р. на VI сесії обласної Ради народних депутатів XXI скликання були прийняті рішення "Про відновлення історичних назв окремих населених пунктів області та їх відтворення на мовах інших національностей" та "Про зміни в адміністративно-територіальному устрої області". В останньому рекомендувалось (попередньо розглянувши рішення Берегівської районної, Бодолівської, Заставненської, Новосільської та інших сільських Рад Берегівського району народних депутатів та враховуючи побажання жителів сіл Грабарів, Заставне, Зміївка, Лужанка, Нове Село, Бодолів) клопотати перед Президією Верховної Ради Української РСР про відновлення історичних найменувань населених пунктів Берегівського району:

- с.Грабарів на с.Галабор;
- с.Заставне на с.Запсонь;
- с.Зміївка на с.Кідьош;
- с.Лужанка на с.Астей;
- с.Нове Село на с.Берегуйфалу;
- с.Бодолів на с.Бадалово [4].

У текстах рішень сільських Рад вказаних населених пунктів Берегівського району наводились широкі історичні довідки про села, кількість жителів та їх етнічну належність, дані про результати опитування населення з приводу перейменування населених пунктів [5]. Зокрема, на той час в с.Бадалово проживало 1780 чоловік, з яких 85% – угорці. В с.Галабор проживало 780 чоловік, з яких переважна більшість (99,2%) – угорці. У протоколі опитування жителів цього села (16 червня 1990 р.) відзначено, що із 545 виборців 494 взяли участь у голосуванні і одностайно висловились за назву "Халабор" (російською мовою – М.З.) [6]. Жителі с.Заставне 24 вересня 1990 р. висловились за назву "Запсонь" (920 голосів із 924 голосуючих виборців). В селі проживало 1674 угорці, 79 українців, 5 росіян і 2 мордвини [7].

В с.Зміївка проживали 797 угорців, 141 українець та "інші" (3 чол.). Із 424 чоловік, що взяли участь у голосуванні, 418 проголосували за назву села "Кідьош". Первинною організацією Товариства угорської культури Закарпаття на початку вересня 1990 р. було проведено голосування з приводу відновлення історичної назви с.Лужанка (Астей). Із 470 селян 333 проголосували за назву "Астей". На 1 січня 1990 р. в селі проживали: 631 угорець, 48 українців, 2 росіян і 5 євреїв [8].

Згідно рішення Іванівської сільської Ради народних депутатів Берегівського району від 22 червня 1990 р. "Про повернення минулих назв селу" рекомендувалось повернути назву східної частини села "Маккошяноші", а західної частини - "Балажер" [9]. Однак, рішенням Закарпатської обласної Ради від 23 грудня 1992 р. рекомендувалось затвердити назву "Яноші" [10]. Конструктивну та виважену позицію

зайняли науковці Центру гунгарології. На червень 1991 р. ними були підготовлені науково-обґрунтовані рекомендації щодо відновлення угорських назв населених пунктів. Так, з приводу перейменування с.Іванівка вченими рекомендувалась назва "Яношово". Подібно вирішувалось "нове-старе" звучання сіл Беня, Косино, Серня, Гутово, Варієво. Що в принципі, як відзначив директор Центру гунгарології П.Лизанець, відповідало мовній практиці жителів цих та довколишніх сіл [11]. Тобто, обласною Радою в окремих випадках були схвалені не цілком справедливі (із науково-практичної точки зору) рішення.

Найбільш плідними стали рішення Ужгородської районної Ради народних депутатів від 13 січня 1992 р. "Про зміни в адміністративно-територіальному устрої району" та обласної Ради народних депутатів від 23 грудня 1992 р. "Про відновлення та уточнення назв окремих населених пунктів" [12]. Рекомендувалось клопотати перед Президією Верховної Ради України про відновлення історичних назв населених пунктам:

1) *Берегівський район:*

- сел.Вузлове-сел.Батьово;
- с.Добросілля-с.Бене;
- с.Гараздівка-с.Гут;
- с.Іванівка-с.Яноші;
- с.Липове-с.Гетен;
- с.Соняшне-с.Мале Попово;
- с.Дідове-с.Дийда;
- с.Деренковець-с.Шом;
- с.Четове-с.Четфалва;
- с.Дзвінкове-с.Горонглаб;
- с.Косини-с.Косонь.

2) *Виноградівський район:*

- с.Юлівці-с.Дюла.

3) *Мукачівський район:*

- с.Бородівка-с.Барбово;
- с.Дрисина-с.Дерцен;
- с.Ліскове-с.Форнош;
- с.Нове Село-с.Шенборн;
- с.Рівне-с.Серне.

4) *Ужгородський район:*

- с.Антонівка-с.Анталовці;
- с.Лемківці-с.Ляхівці;
- с.Комарівці-с.Паладь-Комарівці;
- с.Солонці-с.Малі Селменці;
- с.Павлове-с.Палло;
- с.Деревці-с.Батфа;
- с.Струмківка-с.Сюрте;
- с.Цеглівка-с.Тийглаш;
- с.Прикордонне-с.Ботфалва;
- с.Тисянка-с.Тисоагтелек.

Крім відновлення історичних назв населених пунктів, згідно рішення обласної Ради уточнювались назви:

- 1) *Берегівський район*:
 – с.Попове-с.Попово;
 – с.Оросієве-с.Оросієво;
 – с.Мужієве-с.Мужієво;
 – с.Велика Бігань-с.Велика Бийгань;
 – с.Мала Бігань-с.Мала Бийгань;
 – с.Рафайлове-с.Рафаново.

- 2) *Ужгородський район*:
 – с.Худлове-с.Худльово;
 – с.Чертіж-с.Чертеж;

- 3) *Воловецький район*:
 – с.Жденеве-с.Жденієво.

- 4) *Хустський район*:
 – сел.Вишкове-сел.Вишково [13].

У рішенні вказувалось, що поряд із державною мовою, на угорській мові функціонують назви вищезазначених населених пунктів: Яноші (Janosi), Батьово (Batyu), Дерцен (Dercen), Вишково (Visk) і т.д. Крім цього, вказувалось, що назва м.Берегово угорською мовою передається як Beregszaz [14].

Зауважимо також, що існували деякі невідповідності між пропозиціями Берегівської Ради народних депутатів і районної держадміністрації та рішенням обласної Ради від 23 грудня 1992 р. Це свідчить, що не всі пропозиції депутатів-берегівчан “пройшли” в обласній Раді. Зокрема, у рішенні не згадувались пропозиції перейменування м.Берегова на м.Берегсас, сел.Вузлове на с.Батю (у рішенні – Батьово), с.Іванівка на с.Маккошяноші, с.Соняшне на с.Кішпоні, с.Попове на с.Чонкапопі, с.Косини на с.Мезикасонь, с.Велика Бігань на с.Нодьбейгань. Пропонувались також зміни назв с.Оросієве на с.Шарошоросі, с.Чома на с.Тисочома, с.Береги на с.Нодьберег, с.Геча на с.Мезагече, с.Рафайлове на с.Рафайноуйфалу [15]. Тобто, пропонувались відновлені назви населених пунктів передавати українською орфографією в їх угорському варіанті.

Згідно рішення обласної Ради від 18 лютого 1997 р. “Про зміни в адміністративно-територіальному устрої області” були відновлені назви наступних населених пунктів Виноградівського району:

- с.Бобове-с.Тисобикень;
- с.Братово-с.Ботар;
- с.Дівичне-с.Форголань;
- с.Дяково-с.Неветленфолу;
- с.Заболоття-с.Фертившолмаш;
- с.Клинова Гора-с.Оклі Гедь;
- с.Клиново-с.Оклі;
- с.Петрово-с.Пийтерфолво.

Також офіційно поряд із державною мовою назва с.Велика Паладь може передаватись як Nagypalád [16]. Прикметно, що “Відомість про результати місцевих референдумів по перейменуванню назв населених пунктів Виноградівського району” яскраво засвідчує практичну спрямованість будь-якого референдуму. Чому? Так, із тих, хто взяв участь у

голосуванні із приводу перейменування сіл у селах Бобове, Клиново і Заболоття 100% схвалили питання референдуму! Інші села: Дяково (96,5%), Братово (97,7%), Клинова Гора (97,3%), Петрово (99,8%), Дівичне (95,3%), Велика Паладь (98,75) [17].

Крім відновлення та перейменування назв населених пунктів із компактно проживаючим угорським населенням [18] настала черга виправлення історичної справедливості для українського населення. Так, села міського типу знову стали селами (с.Ільниця Іршавського району, с.Королево Виноградівського району, с.Тур”ї Ремети Перечинського району) [19].

З іншого боку, звичні для населення назви “Арданово” (не “Арданове”), “Пушкіново” (не “Пушкіне”), “Чинадійово” (не “Чинадієве”) тощо отримали офіційне звучання. В цьому плані вагомим стало рішення обласної Ради народних депутатів від 6 квітня 1995 р. “Про зміни в адміністративно-територіальному устрої та уточнення назв окремих населених пунктів області”. Замість непрактичних назв “Концове”, “Топчине”, “Рокосів”, “Золотареве”, “Данилово” і т.д. повертались в офіційне діловодство ті назви сіл та міст (не всіх, на жаль), котрі живуть у народній традиції.

Отже, нарешті “уточнювались” назви населених пунктів: м.Берегово, с.Квасово Берегівського району, с.Смереково, с.Буківцьово Великоберезнянського району, с.Пушкіново, с.Матійово, с.Теково, с.Фанчиково, с.Королево Виноградівського району, с.Арданово, с.Доробратово, с.Негрово, с.Завидово Іршавського району, м.Мукачево, с.Чинадійово, с.Станово, с.Лалово, с.Пістрялово Мукачівського району, с.Порошково, с.Раково Перечинського району, с.Драчино, с.Дусино, с.Сусково Свалявського району, с.Топчино, с.Грушово, с.Буштино Тячівського району, с.Концове Ужгородського району, с.Данилово, с.Крайниково, с.Новобарово, с.Нанково, с.Горінчово, с.Березово, с.Золотарьово, с.Рокозово, с.Чумальово, с.Драгово Хустського району та ін. [20].

На наш погляд, для допитливого дослідника чи ентузіаста-туриста Закарпаття стане дивною динаміка зміни назв населених пунктів краю. Навіть, якщо до рук потраплять географічні карти досить модерні (сучасних видань) [21].

Ми звернули увагу тільки на сучасний етап (українська державність) трансформації цих семантико-структурних складових етноменталітету населення краю. Принагідно також зауважимо, що проблема перейменування та «відновлення» назв населених пунктів краю в історичній ретроспективі ще чекає на свого дослідника. Адже (до прикладу), як відзначав проф. Г.Павленко, у 1730 р. с.Коропець було заселено і перейменоване у Верхній Шенборн, а Нове Село- у Нижній

Шенборн [22]. Як відзначалось вище, після 1992 р. с. Нове Село Мукачівського району знову перейменоване у Шенборн.

З іншого боку, с. Німецька Мокра в офіційному плані так і залишається із радянською назвою «Комсомольськ», а Трибушани стали с. Ділове Рахівського району. Вчитель Солотвинської СШ І. Гузо зауважив, що проблеми перейменування сіл із переважаючим румунським населенням в Тячівському та Рахівському районах краю не існує. Виняток становлять розходження історичної пам'яті та адміністративного рішення радянської доби щодо сіл Стремтура (Глибокий Потік), Нижньої Апші (Діброва), Середньої та Верхньої Апші (Середне та Верхне

Водяне) [23]. Фактично, населення вживає назви населених пунктів паралельно. Це ще раз засвідчує живучість народної традиції.

Таким чином, в умовах української державності на Закарпатті спостерігаємо значні трансформації назв населених пунктів. Повертають своє офіційне звучання назви, які використовувались тільки в усній традиції населення. Це свідчить, з одного боку, про складні етнокультурні процеси в минулому краю. З іншого, спостерігається континуїтет історичної традиції в усній народній спадщині. Важливим є узгодження змісту та сутності історичної пам'яті народу і етнодержавотворчих процесів в Україні на сучасному етапі та в майбутній перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лизанець П.М. Питання про відновлення історичних назв населених пунктів Закарпаття та принципи їх написання// Матеріали науково-практичної конференції "Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті".- Ужгород: Патент, 1997.- С. 102.
2. Відомчий архів Закарпатської облдержадміністрації (далі – Відомчий архів Закарпатської ОДА), ф.195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів, оп.14, спр. Протокольне рішення від 21.11.89 №17 "Про факти заміни на території окремих районів області інформаційно-вказівних знаків з назвами населених пунктів", арк. 360.
3. Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи/ Ю.Шаповал (керівник авт. кол.) та ін.- К.: Інститут національних відносин і політології НАН України, 1997.- С. 97.
4. Відомчий архів Закарпатської ОДА, ф.195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів, оп.14, спр. VI сесія Закарпатської обласної Ради народних депутатів XXI скликання та рішення, прийняті сесією від 12 липня 1991 р. На 222 аркушах, арк. 185.
5. Там само, арк. 186-208.
6. Там само, арк. 187-189.
7. Там само, арк. 197-198.
8. Там само, арк. 200-204.
9. Там само, спр. IX сесія Закарпатської обласної Ради народних депутатів XXI скликання та рішення, прийняті сесією від 6 березня 1992 р. Друге засідання. На 345 аркушах, арк. 287.
10. Там само, спр. XI сесія Закарпатської обласної Ради народних депутатів XXI скликання та рішення, прийняті сесією від 23 грудня 1992 р. Друге засідання. На 302 аркушах, арк. 263.
11. Лизанець П.М. Питання про відновлення історичних назв населених пунктів Закарпаття та принципи їх написання// Матеріали науково-практичної конференції "Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті".- Ужгород: Патент, 1997.- С. 106-107.
12. Відомчий архів Закарпатської ОДА, ф.195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів, оп.14, спр. IX сесія Закарпатської обласної Ради народних депутатів XXI скликання та рішення, прийняті сесією від 6 березня 1992 р. Друге засідання. На 345 аркушах, арк. 326; Там само, спр. XI сесія Закарпатської обласної Ради народних депутатів XXI скликання та рішення, прийняті сесією від 23 грудня 1992 р. Друге засідання. На 302 аркушах, арк. 262-264.
13. Там само, арк. 264.
14. Там само, арк. 265.
15. Там само, арк. 266-267.
16. Там само, спр. VI сесія Закарпатської обласної Ради народних депутатів XXII скликання та рішення, прийняті сесією від 18 лютого 1997 р. На 213 аркушах, арк. 122-123.
17. Там само, арк. 136.
18. Лизанець П.М. Угорці Закарпаття: освітній та науковий аспект// Міжетнічні відносини на Закарпатті: стан, тенденції і шляхи поліпшення: Матеріали науково-практичної конференції/ Під загальною редакцією П.В. Токаря.- Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2001.- С. 96-97.
19. Відомчий архів Закарпатської ОДА, ф.195. Закарпатська обласна Рада народних депутатів, оп.14, спр. XII сесія Закарпатської обласної Ради народних депутатів XXI скликання та рішення, прийняті сесією від 31 травня 1993 р. Друге засідання. На 260 аркушах, арк. 158.
20. Там само, спр. II сесія Закарпатської обласної Ради народних депутатів XXII скликання та рішення, прийняті сесією від 06.04.95. Перше засідання. На 337 аркушах, арк. 232-237.
21. Закарпатье. Туристкая карта. Масштаб 1:300 000/ Главное управление геодезии и картографии при Совете Министров СССР.- М., 1986; Закарпатська область. Загальногеографічна карта. Масштаб 1:200 000/ Карту укладено і підготовлено до друку Українським аерогеодезичним підприємством в 1993 р.- Вінницька картографічна фабрика. Друк. арк. 1; Закарпатська область. Масштаб 1:200 000/ Карта підготовлена до видання та віддрукована Київською військово-картографічною фабрикою в 1999 р. Друк. арк. 1,0.

22. Павленко Г. Німці на Закарпатті: колонізаційні і міграційні процеси у XVIII-XX ст.// Carpathica-Carpatika.- Випуск 6. Етнічні та історичні традиції населення Українських Карпат кінця XVIII-XX ст.- Ужгород: Патент, 1999.- С. 146.
23. Польовий етнографічний матеріал автора. 2002 рік. смт. Солотвино Тячівського району Закарпатської області. Зошит №1. На 34 арк.- арк.2.

РЕЗЮМЕ

ПЕРЕИМЕНОВАНИЕ И ВОЗОБНОВЛЕНИЕ НАЗВАНИЙ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ ЗАКАРПАТЬЯ 90-х ГОДОВ XX в. КАК ИНДИКАТОР ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ПРОЦЕССОВ

Зан М.П. (Ужгород)

Автор анализирует проблему переименований населенных пунктов Закарпатья в условиях государственной независимости Украины. Внимание акцентируется на преемственности народной традиции в контексте трансформаций названий населенных пунктов края.

SUMMARY

THE RENEWAL OF THE NAMES OF INHABITED PLACES IN TRANSCARPATHTIA DURING THE NINETIES OF XX CENTURY AS AN INDICATOR OF ETHNOCULTURAL PROCESSES

Zan M.P. (Uzhhorod)

The author has analyzed the problem of renewal of the names of inhabited places in Transcarpathia in conditions of ukrainian independence. It draws attention to the heredity of people tradition in context of transformations of the names of regional inhabited places.

Фоторепортаж з Міжнародної наукової конференції в УжНУ

патика.- Випуск 6.
1999.- С. 146.
кої області. Зошит

КАРПАТЬЯ 90-х

к государствен-
контексте транс-

ENINETIES OF

a in conditions
mations of the

Наукова конференція розпочинає свою роботу. У президії (зліва направо): зав. кафедрою історії України проф. Д.Данилюк, проректор по навчальній роботі проф. М.Пітюлич, декан історичного факультету проф. І.Мандрик. З вітальним словом до учасників зібрання звертається проф. П. Лизанець.

Під час пленарного засідання.

Під час роботи одного з секційних засідань конференції.

Урочистості на Свалявщині, присвячені 200-літтю від дня народження Ю.Венеліна

(м.Свалява – с. Тибава, 23 квітня 2002 р.)

23 квітня 2002 р.
Урочистий багатолюдний
мітинг у центрі
с. Тибава, присвячений
славним роковинам
визначного славіста
Ю.Венеліна.

23 квітня 2002 р., м.Свалява.
Учасники та гості Міжнародної
наукової конференції,
проведеної в Сваляві,
під час освячення барельєфа
Ю.Венеліна,
встановленого на будинку
Свалявської міськради.

Учасники Міжнародної конференції,
проведеної в Сваляві, знайомляться
з експонатами краєзнавчого музею
при школі с. Тибава,
зібраними учнями цієї школи.
Чільне місце серед експонатів
музею посідають матеріали
про визначного земляка тибавчан –
Ю.Венеліна.